

NAUCZAĆ (628) *vb impf*

Oba a jasne (w tym w pierwszym 11 r. błędne znakowanie).

inf nauczać (81). ◇ *praes 1 sg* nauczam (18). ◇ *2 sg* nauczasz (11). ◇ *3 sg* naucza (164). ◇ *1 pl* nauczamy (6). ◇ *2 pl* nauczacie (1). ◇ *3 pl* nauczają (49). ◇ *praet 1 sg m* nauczalem, -em, -m nauczal (8). ◇ *2 sg m* -ś nauczal (4). *f* -ś nauczała (1). ◇ *3 sg m* nauczal (119). *f* nauczała (2). ◇ *1 pl m pers* -smy nauczali (1). ◇ *3 pl m pers* nauczali (29). *subst* nauczaly (1). ◇ *fut 1 sg m* będę nauczał (2). *f* będę nauczała (1). ◇ *2 sg m* będziesz nauczał (1) *BibRadz*, nauczać będziesz (1) *SkarŻyw*. ◇ *3 sg m* będzie nauczał (1). *f* będzie nauczała (2). ◇ *3 pl m pers* nauczać będą (1). ◇ *imp 1 sg* niech nauczam (1). ◇ *2 sg* nauczaj (9). ◇ *2 pl* nauczajcie (4). ◇ *con 1 sg m* bych nauczał (1). ◇ *3 sg m* by nauczał (19). ◇ *2 pl m pers* byście nauczali (1). ◇ *3 pl m pers* by nauczali (14). *subst* by nauczaly (1). ◇ *impers praes* nauczaj się (4). ◇ *praet* nauczano (5); -ano (4), -(a)no (1). ◇ *con* by nauczano (1). ◇ *part praes act* nauczając (64).

Sł stp, Cn notuje, *Linde XVI* (jeden z niżej notowanych przykładów) – *XVII* (z *Cn*) – *XVIII w. s.v. nauczyć*.

1. *Mówić, pisać lub zachowywać się tak, by ktoś coś umiał, znał prawdę lub wiedział jak postępować [wyraża czynność kilkakrotnie powtarzaną lub jednokrotną aktualną]; docere Miech, PolAnt, Vulg, Mącz, Modrz, Cn; edocere Miech, Mącz, Cn; instruere HistAl, Mącz, Cn; instituere Mącz, Calep, Cn; erudire, imbuere, perdocere, praecipere, tradere Mącz, Cn; monere PolAnt; assuefacere, inculcare, informare, praemonstrare, regere ingenium alicuius Mącz; catechizare, praedicare Vulg; addocere, formare, instillare, peritum facere Cn (620) : FalZioł II 19d, V 30v; RejKup f5v; Inculcare puero praecepta grammaticae, Włámowác dziecię w Grammatikę. Częłto náuczác y przypomínac dziecięciu naukę Grammatiki Mącz 31b; Doceo, Vczę/ Náuczam. Mącz 93b, 31b, 93b [2 r.], 116d, 134b, 165d (13); Calep 545b; SkarKaz 42b marg.*

nauczać kogo (A) (41), (G) (5), (A a. G) (76) [*w tym: pl a. coll (68)*] (122): *Nauczay lyna twego zmlodołci vczac go dobrze dzyalac. March¹ A3v; Kto sie czego nie vczyl/ niemoze inego nauczac. BierEz L2v; Rodzicy wielki grzech maia/ Iz swych dzieci nie nauczaia. BierEz L4v; OpecŻyw 168v; HistJóz E3v; MiechGlab 87; March³ V2; RejPs 32v; A przeto bądzie wdzięczni wżilci tego/ zelcie dołtaly pyłma polskiego. Ktore abyłcie wżilci czitali/ y dziatki łwe nauczali. SeklKat A5; RejKup b6v, p2; HistAl K2; KromRozm II e3; GliczKsiqz E6v, F5v; KrowObr 3v, 206v, 223; RejWiz 107v; Leop *B4v, 1.Ioann 2/27; RejZwierz 121; BibRadz Ex 18/20, 2.Par 19 arg, Prov 9/9, Is 48/17, Eccli 45/20; BielKron 12v, 31, 46, 63, 78v, 115v, 151v; KochSat B2v; KwiatKsiqz P; Mącz 349c, 423a; LeovPrzep b2v; GórnDworz Kk7v, Kk8; HistRzym [89], 123v; RejPos 144v, 31 lv, 314; RejPosWiecz² 90v; Iedno tego potrzebá/ by kázda łłuchála/ Iáko nas miła mátká będzie náuczála. BielSat L3v; BielSpr 4, 26, 64; Y to w Kościele zálwíze záchowano było/ áby ludzie prołte ná łpowiedzi náuczano. WujJud 224, A7; BudBib Ps 118/135, Eccli 30/3; BialKaz 14; Y to też przyznawam/ iz to ielt prołtłza wiára [...] ták o Bogu [...] wierzyć y vczyc/ niź ták iáko nas przedtym vczono: y iákołmy my też drugich náuczáli. CzechRozm 65v; nie będzie więcey [...] brát brátá náuczal CzechRozm 111, 6v, 87v, 89v, 93, 109 (12); SkarJedn 295; SkarŻyw 13, 57, 142, 195, 269 (12); KochPhaen 5; WerKaz 287; BielSjem 26; ZawJeft 40; Phil G; KochFrag 16; LatHar 77, 95, 327; WujNT przedm 36, Matth 23 arg, Mar 8/31, Gal 6/6, Aaaaaa2; SarnStat 60; SiebRozmysł E4; SkarKaz 39a, 42b, 206a, 279a,*

b (8); *SkarKazSej* 658a, 660a, 671b, 678a, 691a, 697b [2 r.]; *KlonFlis* G3. Cf *nauczać kogo czemu; kogo na co; kogo czym; kogo w czym.*

nauczać co [„ręce”, „palce”] (1): *SkarKaz* 609b cf *W przen.*

nauczać co a. czego [żywotne; o czynnościach bezsensownych] (2): *BielKron* 458; Iákoby Gilá nauczał ná wíparze/ Kto ízalonego mądrą rzeczą karze. *RejZwierc* 215.

nauczać kogo czemu (1): Ten Seth był ípráwiedliwy y fwoie potomki dobrym obyczáiom nauczał *BielKron* 3v.

nauczać kogo na co (2): ze dwunálcia pánicow ktore on íobie wybrał y ná íwą wołą nauczał *HistAl* Bv; *GliczKsiąż* Ev.

nauczać kogo czym (4): Demonstrativum genus scribendi, Wy wodny obyczay pífánia/ którym nauczámy słuchácze *Mącz* 231d; *SkarŻyw* 142. Cf »słowy nauczá«, »upominanim nauczá«.

nauczać kogo w czym (2): Ktore⁸⁰ [*Chrystusa*] my przepowiedamy/ vpomináiąc káždego człówieká/ y nauczáiąc káždego człówieká we wízelákicy mądrości *WujNT Col* 1/28. Cf »nauczá w wierze«.

nauczać czego [w tym: kogo (30)] (36): Oto iá flę k wám [...] míftrze ktorzyby przyrodzonégo pífma nauczáli. *OpecŻyw* 77; *GliczKsiąż* F5v; *KrowObr* 206v; *BibRadz Ex* 18/20, *Is* 48/17, *Eccli* 45/20[21], *Luc* 11 arg; *BielKron* 63; *KochSat* B2v; *KwiatKsiąż* O; *Mącz* 44Ib; bo nieták Cnot iáko zdrowia teraz nauczámy. *SienLek* 11; *LeovPrzep* b2v; *HistRzym* 123v; *BudBib Ps* 118/135; *CzechRozm* 93, 110; *SkarŻyw* 13, 57, 470; *KochPhaen* 5; *ZawJeft* 40; *KochFrag* 16; *LatHar* 95; *WujNT przedm* 36, 37, *Matth* 23 arg, Aaaaaav; *SkarKaz* 486a; Co íię v nas ízczeńliwiey dzieie/ gdy díziateczek praw Bożych ná dwu tablicách pífánych nauczámy *SkarKazSej* 697b, 697b marg; *KlonFlis* G3. Cf »wiary nauczá«.

nauczać do czego (2): *BiałKaz* I4 cf »ćwiczyć i nauczá«; *SkarKaz* 609b cf *W przen.*

nauczać ku czemu (1): Instituire atque erudire ad turpitudines, Ku złemu nauczáć. *Mącz* 413c.

nauczać co [„co”; = czego] (2): *GlabGad* G8; Co ítáfzy nauczáia záfkarby chowaycie *BielKom* C3v.

nauczać o kim, o czym [w tym: kogo (2)] (4): *RejPosWiecz²* 90v; *CzechRozm* 205; O młódych dzieciách w zakonie wyćwiczoných/ nauczáł: ífz nie tylko írogością y bíciem/ ále ludzkością/ miłostí/ y íáfkáwością ku dobremu wíedzeni być pomáłu á nie zpřetká máia. *SkarŻyw* 334; *SkarKaz* 579b.

cum inf [zawsze: kogo] (7): *March³* V2; Ieden bog cie nauczá cudzołóżyć/ drugi píć/ drugi íie íwárzyć *HistAl* K2; *RejZwierc* 121; *BielKron* 12v, 458; *CzechRozm* 6v; Pithágorás Sámius też ítąd wielką odnośi ílawę/ íz wprzod vcźniow íwych nauczáł milczech niż mowić *Phil* G.

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z zapowiednikami: tak (3), tego (3), to (1); zaimek pytajny (17), aby (15), iż, że (5), by (1), żeby ‘że’ (1); kogo (30)] (39): Też nauczá iáko íie bogáci máia rzádzić w bogacztwach íwoich. *WróbŻólt* T3; *RejPs* 32v, 74; *RejRozm* 405; *RejKup* b6v, p2; *KromRozm II* e3; *GliczKsiąż* E6v; *KrowObr* 223; *BibRadz Is* 60 arg; *BielKron* 31, 78v; *RejPos* 144v, 311v, 314; míftrz go nauczáł/ iáko miał krok ítáwiác *BielSpr* 4, 16, 31v, 64; *BudBib I* 374b marg; *CzechRozm* 87v, 89v; *SkarJedn* 295; on ofóbliwie iáko kápłan boiazń Bożą wznówil/ nauczáiać domu íwego/ iáko mieli íię kłániác P. Bogu y ofiáry czynić *SkarŻyw* 269, 142, 298, 334, 349, 482; *WerKaz* 287; *LatHar* 77,

327; *WujNT Mar* 8/31; *SiebRozmyśl* E4; Náuuczano ich dobrze tego iż Pan Bog wżędzie ielt/ mocą y obecnością łwoią *SkarKaz* 39a,)(2, 548a; *SkarKazSej* 658a, 678a.

Z przytoczeniem [w tym z zapowiednikami: tak (2), w ty słowa (1), temi słowy (1), mowiąc (1); kogo (3)] (7): *BierEz* F4; *GlabGad* Gv, G8; Náuuczłł potym bráćiey [...] mowiąc: łtrzelźcie fię ábyście niewiele łez wylewáli bo wzrok pľuią y głowę obraźaią. *SkarŻyw* 574, 195; *SkarKaz* 117b, 548a.

W połączeniach szeregowych (5): *OpecŻyw* 168v; Ná ktore wołanie [...] mądry łpowiednik/ ma go nieść ná łwych kolánách náuuczaiąc go kaźąc pokutę wľtáwiáiąc/ y wodźąc go do kościoła przez miłofierne vczynki. *HistRzym* [89]; *CzechRozm* 89v; O iáko to mocne do zgody łáncuchy y związki: iákobyľmy páná domá nie mieli/ ktory nas łáđzi/ karze/ náuuczł/ á łpokoyny dom łwoy mieć chce. *SkarKazSej* 671b, 691a.

W charakterystycznych połączeniach: brata (braciej) náuuczłć (2), człowieka (4), domu swego, (jeden) drugiego (6), dzieci (dziatki, dziate(cze)k) (8), głupiego, inego (3), krole (krolow, W.K.M.) (3), księżą, lud, ludzi(e) (4), matkę, mądrogo, męże, oblubienice, pana (5), potomki (2), rodzice, sądzie, słuchacze, stare, syna (6), uczenie (uczniow) (4), zwolenniki, żydy; bojaźni bożej náuuczłć (2), do boju, cielesnych zabaw, cnot, dobrego (na dobre) (2), dobrym obyczajom, o dzieciach, ludzkości, w mądrości, (obyczaj) modlenia (się) (2), nauki [czego], pacierza, o picciu krwi, pieśni, pisma, pokory (2), powinności, o pożywaniu cił, praw (3), rozeznania [czego], rzeczy pożytecznych, do rzeczy rycerskich, sposobu modlitwy, sprawiedliwosci, stałosci, na swą wolą, świadectw, o tajemnicach boskich, ustaw (2), (do) wojny (2), zdrowia, ku złemu; gromieniem słow náuuczłć, łagodnościami; często(kroć) náuuczłć (2), czyście, dobrze, inaczej, jaśnie, miłosciwie (z miłosierdzim) (2), pilnie.

Zwroty: »słowy [kogo] náuuczłć« (1): Wierzyćie w Bogá y w mię wierźcie. Temi łłowy prawdziwy á nieomylny miłtrzn náuuczł nas: iż on ielt prławym Bogiem/ w ktorego Zydowie wierzyli. *SkarKaz* 548a.

»upominaniem [kogo] náuuczłć« (1): iefli mię mátko miłuielz/ iefliś mię pierśiami łwemi karmiłł/ y vpominánim náuuczłłł: niezayrzy łławie moiey *SkarŻyw* 198.

»wiary, w wierze náuuczłć« = *imbuere elementis religionis Mqcz* [szyk zmienny] (4:1): tedy kapłani polźci, á nawięcey łam krol ktory ięzik Litewłki wmiłł lud polpoliti pacierza y członkow wiary náuuczłli [gens Lithuanorum ... de articulis fidei ... edocebatur] y krzcili. *MiechGlab* 87; Szczęgo miłłł ofobliwł krothofilę gdym go [osłł] kijem wzbierłł/ á wiary náuuczłł Máchometowey. *BielKron* 458, 151v; *Mqcz* 40d; *SkarKaz* 550b.

Szeregi: »ćwiczyć i náuuczłć« (1): ktory go iulź nietylo do poboźności Chrześcijáńłkiey. Ale teź do rzeczy Rycerłkich/ y łpraw rzeczy polpolitey potrzebnych/ ćwiczyłł/ y náuuczłł *BiałKaz* 14.

»pisać i (albo) náuuczłć« (2): Wtory obyczłj łzykowánia łtárzy Rycyrze náydowáli być lepłzy nád pirwłzy/ y piłłli to potomkom twoim y náuuczłłli *BielSpr* 20v, 31v.

»powiádłć i náuuczłć« (1): czyni to z tym dokłádem/ że im iefłczće wiele powiádłć y onych náuuczłć miłł *CzechRozm* 235.

»náuuczłć, (i) przykazywłć (a. przykazanie, a. rozkazanie dawać)« (3): *HistJóz* E3v; Praecipere, id est, instruere, Náuuczłć y Przikazanie dáwłć. *Mqcz* 36c; *SkarŻyw* 349.

»upominać (a. napominać) i (a, abo) náuuczłć« = *corripere et docere Vulg* [szyk 5:3] (8): Ekklezyáłtikus áłbo Sálomon barzo czyłłcy náuuczłł y nápomina rodzice/ áby dzyecyom łwym

zá dzyecińftwá fwey woley nie dopuścżáli *GliczKsiąż* E6v; *BibRadz* 2.Par 19 arg; *BielKron* 78v; *GórnDworz* Kk7v; *SkarJedn* 295; *WujNT* Col 1/28; Náucałem y vpominał Páná fwego/ [...] áby ciebie znał Bogá fwego *SkarKaz*)(2, 279b. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

W przen (2) : Podroflą [*córkę*] náucałi/ więcey duiznego rzemioflá/ nízli ćielefnych [...] zabaw. *SkarŻyw* 13; Błogośławiony P. Bog moy/ ktory náuca ręce moię do woyny/ y pálce moię do boiu. *SkarKaz* 609b.

Przen (15) :

nauczać kogo czego (1): iáko nas tego náucałiá Kłyęgi piąte Moyzełzowé w ty fłowá: Nápiśał Zakón ten Moyz: y dał go kápłanom *BiałKat* 33v.

nauczać kogo cum inf (1): Ieden go też pytał czoby mu iego mądrość pomagała, odpowiedział, ze wżitkimi ludzmi náucałmie vmieć mowić. *BielŻyw* 57.

Ze zdaniem dopełnieniowym (1): Yáko thedy máyá fie wtym fprawowác/ bárzo łacno náuca y pińmo y rozum łam. *GliczKsiąż* C7.

Z przytoczeniem (1): *BiałKat* 33v cf *nauczać kogo czego*.

a) Oświecać (o Bogu i Duchu Św) (12) :

nauczać kogo, co (2), *kogo* (*G a. A*) (6) (8): *RejPs* 36; *RejPosWstaw* 21v; *CzechRozm* 216; Iáko Duch S. náuca o wiarę poimánych. *WujNT* 248 marg, 63, 366, Yyyyy2v. Cf *nauczać co w czym*.

nauczać co w czym (1): Bo na modlitwie duch święty bywá dáwán/ ktoryż we wśytkim dobrym náucałá duflę. *OpecŻyw* 54.

nauczać czego [w tym: kogo (3)] (4): *CzechRozm* 216; Duch S. w kościele náuca wśytkie⁶⁰. *WujNT* *Ioann* 14 arg. Cf *Zwrot*.

Ze zdaniem dopełnieniowym [zawsze zaimek pytajny; w tym: kogo (1)] (3): Bowiem ty łtwego świętego miłofierdzia [...] wyśtępane łáfkáwie náucałz ktorem kftátem by fie fluffnie mogli náfwiećie obchodzić. *RejPs* 36, 36; *SeklKat* P3.

W połączeniach szeregowych (2): ducha wziętego od oycá/ hoynie wylał: ktoryby zawždy krewkościam ich dopomagał: náucał/ ná pámieć przywoził/ y do prawdy prowadził *CzechRozm* 221, 216.

Zwrot: »naucać prawdy« (2): Stąd widzimy/ iż nie łámym Apoštołom Duch S. był obiecány y dány/ zeby ich náucał wśelkiey prawdy [...] ále y namieftnikom Apoštołkim. *WujNT* 366, 63.

a. Publicznie głosić zasady wiary i moralności (lub pisać o tym w swych dziełach); nawracać; wygłaszać kazanie [ten odcień znaczeniowy charakteryzuje się nieobligatoryjnością dopełnień; bez dopełnień (142), tylko z dopełnieniem bliższym (67), tylko z dopełnieniem dalszym (157)] (419) : a tak tzały rok tajemnie náucał. *OpecŻyw* 39v, 51v, 66, 106v, 121v, 168v; *BielŻywGlab* n1b 14; *RejRozpr* A2v; *SeklKat* A4; *MurzHist* N2; *MurzNT* Mar 6/2, 6, 14/49, Luc 5/17, *Ioann* 8/20; *Diar* 70; *KrowObr* 129v; *Leop* Mar 6 arg, 6, Luc 23/5, ZZ3v; *BibRadz* Luc 5/17, Act 28 arg; *BielKron* 213v; *GrzegRóżn* D3; *BiałKat* 86; *WujJudConf* 42v, 174; *HistHel* A; *BudNT* v5v marg; vkałz profzę iákoby ty fłowá rozumiane być miały: iż choćiałz będą od Bogá dáni náucałziele/ y náucałć będą/ iednáki ieden drugiego vczyc nie będzie *CzechRozm* 111, 190; *ModrzBaz* 49, 67; *SkarJedn* 23, 283; záwždy fię potym ftárał/ áby iásnie á ku poięciu pośpolitemu/ otworzyście á prośto náucał.

SkarŻyw 86, 140, 299, 321, 456; PYtano Káznodzieie/ czemu to práłacie Nie ták łami żywiecie/ iáko náuczacie? *KochFr* 51; Chwaliłz iáko w twym zborze dobrze náuczaią/ A przedsię tam fię ciśniefz/ kędy rozdawaią. *KochFr* 103, 51; *WerKaz* 287; iam zázwdy náuczał w boźnicy/ y w Kościele/ gdzie fię wżyscy Zydowie zwykli fchodźić *LatHar* 730, [+9]v, 119, 132, 189, 201 (15); Niewiáfty náuczać nie máią. *WujNT* 724 *marg*; ATHENY miáfto Graeckie/ gdzie teź náuczał Páweł. *WujNT* Xxxxx2, *przedm* 31, 37 [2 r.], *Matth* 5/20[19], *Mar* 6/2, 6 (28); Y nie dla tego mowić kto ma z Nowochrzczęncy: iż kościoła nie potrzebá/ iż náłz Pan w polach náuczał *SkarKaz* 455b, 39a, 44a, 85a, 118b, 420a (11); *SkarKazSej* 661a, 682a.

nauczać kogo (A) (55), (G) (1), (A a. G) (50) [w tym: *pl a. coll* (97)] (106): *BierEz* F2v, G3v; *OpecŻyw* 42, 74, 75v, 92v, 115v, 171 [2 r.]; *OpecŻywSandR nlb* 3v; *TarDuch* B4 [3 r.]; *BielŻywGlab nlb* 14; *RejKup* x3v; *MurzHist* C3, H4, L4v, N3v; *MurzNT* 18v; *KrowObr* 158; *RejWiz* 181; *Leop Matth* 5/2, *Mar* 10/1, *Luc* 4/15, 31; Choć próżno będziefz náuczał lud ten/ á wżákoź idź á czyń dofyc pošłufzeńftwu. *BibRadz* I 356b *marg*; *BielKron* 89, 165, 219v; *RejAp* 28v; *RejPos* 144v, 173v, 263v; *RejPosWiecz*² 91; *BiałKat* 208v, 256; *WujJud* 182, 207v, 247v; *WujJudConf* 86; *BudNT Mar* 2/13; ábo gdzie teź y onych náuczáli/ y ku fpolney wierze wzywáli? *CzechRozm* 235, 43, 76v, 92, 92v, 97 (10); *SkarJedn* 95, 321, 351; *SkarŻyw* 167, 189, 203, 211, [236] (11); *CzechEp* 52, 141, 248; *NiemObr* 88; *ReszList* 152; *Paprup* D3; *LatHar* +7, [+11], +++, 121, 165, 188, 285; Idąc tedy náuczaycie wżytki narody *WujNT Matth* 28/19; Iáko ma náuczać ftarych y młodych/ męźów y białyhgłow *WujNT Tit* 2 *arg*, *Matth* 5/2, 20[19], 13/54, s. 56, *Matth* 8/20 (19); *SkarKaz*)(2, 40a, 275a, 580a; *SkarKazSej* 665a. Cf *nauczać kogo czemu; kogo w czym*.

nauczać kogo czemu (1): náuczaiąc fynty Izráelkie rzeczom poboźnym/ áby teź powiedali [kapłani]/ iż ktory nád wołá Bożą wykroczy vmrze. *BielKron* 36v.

nauczać kogo w czym (2): Tyś Apoftoły potwirdzał/ w tey náuce w ktorey Kryftus fám ich náuczał *ArtKanc* H15. Cf »nauczać w zakonie«.

nauczać czego [w tym: *kogo* (18)] (70): *OpecŻyw* 45; Iezu ienżes na gorze błogoflawieńftwa y cznot/ iftnych navczál. f. fie n. *TarDuch* B3v; *BielŻyw* 34; *MiechGlab* 20; *MurzHist* C4, D2, H4, M3v, T3; *MurzNT* 18v, 46, 199 *marg*; *KrowObr* 118v; *GrzegRóżn* II; *RejPos* 85v, 144v; *BiałKat* 248v; *WujJudConf* 42v, 107; *CzechRozm* 91v, 105v, 111v, 186v [2 r.], 188, 191v, 247v; *SkarŻyw* 292, 312, 452, 491; *CzechEp* 141, 211; *LatHar* +++, 188; *WujNT* 47, 1.Tim 6/2, s. 742; *SkarKaz* 550a; *SkarKazSej* 677b. Cf »nauczać ewanjelijej«, »prawdy nauczać«, »nauczać wiary«, *W przen* »drogi nauczać«.

nauczać co [w tym: *kogo* (1); „co”, „to” (11)] (17): *OpecŻyw* 92v, [123]; *MurzNT* 81; *BielKron* 144, 196; *BudNT* 1.Tim 4/11; *SkarJedn* 67, 159; Słowá z gorácości fercá Bogá miłuiącego wiele mogą gdy fię to czyni co fię náuczá. *SkarŻyw* 544 *marg*; *WujNT Mar* 4/2, 1.Tim 4/11; Lecz y Kálwiniſtowie y ci co fię Ewángeliki zowią/ z tego fłowá (Tego fluchaycie) burzyć chcą wrzędy kościelne/ Koncylia/ Doktory/ fluchác ich nie chcąc/ iedno co Syn Boży mowi y náucza. *SkarKaz* 118a, 417a, 549b. Cf »nauczać słowa pańskie«, »nauczać wiarę«, *W przen* »drogę nauczać«.

nauczać czym [w tym: kogo (5)] (8): niepobożna to ieft a niewłydyliwa śmiałość twierdzić/ áby Apoštołowie Páńfcy inákłze rzeczy pińać mieli/ inákłzych głofem żywym^m nauczać. *WujJudConf* 42v; *LatHar* 121. Cf »nauczać słowy«, »usty nauczać«.

nauczać o kim, o czym [w tym: kogo (4)] (36): *MurzNT* 3v, 96; Sálomon fpokoyny/ y miły Páńfki/ obyczáiw popráwia/ o przyrodzeniu náucza *Leop* *B4v, *Ioann* 6 arg; *KuczbKat* 235; *WujJud* 207v; *CzechRozm* 235; *SkarJedn* 67; *SkarŻyw* 91, 92, 93 [2 r.], 120 [2 r.], 203 (18); *CzechEp* 209; *ReszList* 152; *LatHar* 124; *WujNT Act* 18/25; *SkarKaz* 117b, 156a, 243b, 276b, 312a, 634a.

cum inf [w tym: kogo (11)] (14): *OpecŻyw* 171; *TarDuch* B4 [2 r.]; *BielŻyw* 102; *GliczKsiąż* G8v; *BiałKat* 316; *CzechRozm* 92, 92v, 97; *CzechEp* 20, 52; Idąc tedy náuczayćie włytyki narody: [...] náuczáiąc ie chowác włytyko com wam przykazał. *WujNT Matth* 28/20, s. 186; *SkarKaz* 636a.

cum A cum inf (1): *GrzegRóżn* H cf »pokazowác i nauczać«.

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z zapowiednikami: tak (6), tego (3), o tym (1), w tej rzeczy (1); iż, że (31), aby (5), zaimek pytajny (4), iżby, żeby (3); kogo (6)] (43): *OpecŻyw* 69; *KrowObr* 156v, 158; *BibRadz* II 37b marg; *GrzegRóżn* F4v; *RejAp* 28v; *BiałKat* 208v, 241, 246, 363v; A niechay też y tego Pleban nieopufzcza/ áby pilnie niemiał náuczác/ w iákich fprawách ludzie Chrześcijáńfcy w Świętá cwiczyc się máią. *KuczbKat* 300, 140; *WujJud* 174, 214v; *WujJudConf* 80v; *CzechRozm* 43, 77v, 188v; *SkarJedn* 4, 6, 8, D4 [2 r.]; *SkarŻyw* 93, 99 [2 r.], 243, 321, 453, 456 [3 r.]; *LatHar* 133; *WujNT Act* 15/1, s. 517, 792; Lecz Pan náucza/ iż przyśięgác nie mamy aż z wielkiey potrzeby. *SkarKaz* 311b, 156a, 311b, 312a, 514a, 607a; *SkarKazSej* 686a.

Z przytoczeniem [w tym z zapowiednikami: tak (17), (tak(o)) mówiąc (7), tymi słowy (1), mowi náuczając (1); kogo (3)] (29): *OpecŻyw* 35, 45; Przeto tak nauczał. Nie kwap fie mówić fłuchaj wiele. *BielŻyw* 41, 39; *Leop Matth* 5/2; *RejPos* 263v; *BiałKat* 38v, 103v; *SkarJedn* 25, 67; *SkarŻyw* 91, 92, 93 [2 r.], 120 [2 r.], 320 (13); náuczał/ mówiąc im: Iż aż nie ieft napifano; Ze dom moy/ dom modlitwy będzie názwan *WujNT Mar* 11/17, *Matth* 5/2; *SkarKaz* 3b, 420a, 607b; *SkarKazSej* 669a.

W połączeniach szeregowych (10): *MurzNT* 111; Syria kroleństwo Azyey nafláchetnieyfe ná świecie/ ábowiem w niey fie Pan Kryłthus vrodził/ wychował/ kazał/ náuczał/ y vmárł. *BielKron* 264, 388; *WujJudConf* 86; *SkarŻyw* 203, 321, 599; *PaprUp* D3; *WujNT* 419; *SkarKazSej* 665a.

W przeciwstawieniach: »nauczać ... słuchać (3), uczyć się« [w tym: słuchać i uczyć się (1)] (3): Muńząc [...] iedni náuczác/ drudzy fłuchác y vczyć fię. *SkarKaz* 606a, 80b, 240a.

W charakterystycznych połączeniach: *nauczać* apostoły (2), *białychgłow*, *bracią*, *chrześcijany* (2), *doktory*, *drugich*, *inszych* (*insze*) (6), *lud* (4), *ludzi(e)* (*narod ludzki*) (13), *mężow*, *narody* (5), *pogany* (*pogaństwo*) (3), *prostaki*, *rzeszę*, *tluszcz* (2), *ucznie*, *zwolenniki*; *błogosławieństwa nauczać*, *o ceremonijach*, *o chlebie niebieskim*, *o chrzcie*, *o ciele*, *cnot*, *o dwu naturach*, *o induljencyjach*, *o jedności kościelnej*, *o Jezusie Chrystusie* (*o Panu Jezusie*) (2), *o jubileuszu*, *o krwi*, *o Mesyjaszu*, *nauki* (*naukę*) (4), *o pochodzeniu Ducha Św.*, *pokory*, *o postach*, *poznania Boga*, *o przyczynie świętych*, *o przyrodzeniu*, *rozkazania*, *rzeczom pobożnym*, *o sakramencie*, *sposobu zbawienia*, *ustaw*, *wolej Bożej*, *żywota duchownego*; *głosem żywym nauczać*, *kazaniem*, *pisaniem*; *cnotliwie nauczać*, *często* (2), *dobrze* (2), *dowodnie*, *inaczej* (3), *jaśnie* (2), *jawnie* (2), *jednako*, *otworzyście*, *pilnie* (*z pilnością*) (2), *prawdziwie* (*w prawdzie*) (8), *prosto*, *szczerze* (3), *szeroko* (3), *śmiele*, (*po*)*tajemnie* (3), *wolnie*, *znacznie* (2).

Zwroty: »nauczać ewangelijej, zakonu, słowa bożego, pisma świętego; nauczać słowa pańskie; nauczać w zakonie« = *docere verbum Domini PolAnt; docere verbum, Dei, evangelium praedicere Vulg* [szyk zmienny] (3:3:3:1;1;1): *OpecŻyw* 124; *BibRadz Act* 15/35; każdy śnich [doktorów luterskich] w fwoiey gołpodzie nauczał piłmá świętego *BielKron* 218v, 89, 144, 219v; *WujJudOonf* 151; *CzechRozm* 86v, 186; *WujNT Act* 18/11, 1.*Cor* 9/18; *SkarKaz* 40a.

»prawdy nauczać« [szyk zmienny] (4): przetożem przyśledł na ten świat/ abych świadetztwo dól prąwdzie/ to tzuś bych nauczał prawdy *OpecŻyw* 120; *MurzHist* L4v; *BibRadz* I 351a marg; *ArcKanc* K10.

»nauczać [kogo] słowy (a. słowem)« [szyk zmienny] (4): A on otworzywfyz vřtá fwoie náuczał ie temi flowy [*docebat eos dicens*]. Błogofławieni vbodzy Duchem *Leop Matth* 5/2; *RejPosWiecz*² 91; *CzechRozm* 247v; *SkarŻyw* 596.

»usty nauczać« (2): *SkarŻyw* 93; Tego cię y zakon ftóry/ y Chryftus Pan vřty fwemi Boskami náucza v Lukafzá S. w dzieśiátym. *LatHar* +++.

»nauczać wiary, na wiare, wiare« [szyk zmienny] (7:2:1): którą wiare pan Iefus nauczał w Ierufalem *WróbŻolt* Z4; *BielKron* 165, 214, 268v, 344v, 388, 432; *WujNT Act* 28 arg, s. 796; *SkarKaz* 276a.

Szeregi: »brzmieć i nauczać« (1): cźćicie tego świętego/ ktory wkościele brzmi/ y náucza/ mowiąc: máiąc żony/ mieycie ie iáko niemáiący. *SkarŻyw* 454.

»kazać a (i, albo) nauczać« = *docere et evangelizare PolAnt* [szyk 9:5] (14): *OpecŻyw* 39v, 43, 120v; *BibRadz Act* 15/35; *BielKron* 84, 144, 165, 202, 214, 344v; bacząc iřz ten Ekwicyuřz/ żadnego święceniá kápláńfkiego nie máiąc/ po miáfteczkach y wśiách náuczał/ y kazał: řzedł do niego y rzekł mu *SkarŻyw* 211, 213, 308 marg; *WujNT* Xxxxx4v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*].

»mówić i nauczać« = *docere et dicere, loqui et docere Vulg* [szyk 4:2] (6): był tamże oskarżon/ że i przeciwko infzem wymyślam ludzkim śmieie mówił i nauczał. *MurzHist* C2v; *CzechEp* 209; *WujNT Mar* 4/2, 9/31[30], *Act* 18/25; *SkarKaz* 118a.

»nauczać i napominać« = *docere et commovere a. exhortari Vulg* (3): Słowo Chriftuřowe niechay mieřzka w was obfście z wřzeláką mądrością náuczáiąc/ y łámi fiebie nápominaiąc *NiemObr* 88, *WujNT* 1.*Tim* 6/2, *Col* 3/16. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»nawracać i nauczać« (1): Nié widzą iř Piotr S. naprzód pogány w Korneliuřie onym pogáninie náwracać y náuczać począł. *SkarJedn* 95.

»nauczać a (i) opowiedać (a. (prze)powiedać)« = *annuntiare et docere PolAnt; docere et evangelizare a. praecipere a. praedicare Vulg* [szyk 8:3] (11): *RejPos* 174v; Lecź Pan Chriftus rořkazał Zwołennikom fwoim/ áby náuczáli y opowiedáli Ewángelią po wřzyřtkim świećie *WujJudConf* 49v; *BudNT* 1.*Tim* 4/11; *CzechRozm* 106v, 191v; *WujNT Matth* 4/23, 9/35, *Act* 5/42, 15/35, s. 655, 1.*Tim* 4/11. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»nauczać, (i, albo) pisać« [szyk 4:2] (3): *KrowObr* 156v; *BielKron* 196; *WujJudConf* 42v; *CzechRozm* 111; y vkazał fię im Moyzeřz y Heliařz/ ktorzy ná świećie tu żyiąc o Meřyřafzu piřáli y náuczali. *SkarKaz* 117b; *SkarKazSej* 669a.

»pokazować i nauczać« (1): ábowiem wřzyřcy Prorocy/ Kryřtus y Apořtołowie/ iednořtáynie y prořto záfwe y wřzędzy pokazowáli y náuczáli iednego być Bogá *GrzegRóżn* H.

W przeni (11) : gdy [...] kościół mój/ y owce moją krwią odkupione nauczać/ bronić/ y przywozić
ie do wiecznego krolestwa będzie. *SkarŻyw* 599.

Zwrot: »drogi, drogę nauczać« = *viam docere PolAnt*, *Vulg* [szyk zmienny] (9:1): Mistrzu wiemy
iżes prawdziwy/ a drogę bożą w prawdzie nauczałs *OpecŻyw* 74v, 74v; Bo niepatrzyłs na osobę
ludzka/ ale wprawdzie drogi boży nauczałs. *MurzNT Mar* 12/14; *Leop Matth* 22/16; *BielKron* 84;
RejPos 250; *LatHar* 165; *WujNT Matth* 22/16, *Mar* 12/14, *Luc* 20/21.

Przeni (24) :

a) *Metonimicznie*: zawierać w sobie zasady wiary (podmiotem jest tekst lub ideologia) (17) : iako
naucza pobożne kazanie (kościelne) modlący się za bracia/ maia nadzieię/ iako ci którzy są w
pielgrzymowaniu. *SkarŻyw* 456.

nauczać kogo (G a. A) (6): *KromRozm II* a4v; *BibRadz* *6v; *CzechEp* 248; Owo tu żyjąc/ żołnierką
fluzym/ iako nas pismo S. naucza *LatHar* 576, 76; *SkarKazSej* 687a.

nauczać czego [w tym: kogo (2)] (6): *LatHar* 76; Bo zowie się drugdy (prawiedliwością zakon
wzytek Boży piłany/ który (prawiedliwości) naucza. *SkarKaz* 310a, 310a marg; *SkarKazSej* 686b [2
r.], 687a.

nauczać co (1): Bo oni na zwierzchnych tyło wczynkach pokładali dobroć y (prawiedliwość
fwoię/ gdy zwierzchnie to czynili/ co zakon Boży v Moyzełz nauczał. *SkarKaz* 310a.

*Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z zapowiednikiem: tego (1); iż(e) (2), aby (1), zaimek pytajny (1);
kogo (3)] (4)*: *KromRozm II* a4v; *BibRadz* *6v; A iż go (to ielt syna) Bog oćiec wczynił wczesnikiem
krolestwa/ pozwalając mu maiefatu Krolewkiego (tolca/ tego nas prorocstwo naucza. Rzekł pan panu
mojemu/ siądź po prawicy moiej etc. *CzechEp* 248; *SkarKazSej* 687a.

Z przytoczeniem [w tym z zapowiednikiem: tak (1)] (4): *SkarKaz* 549a; Y Płalm naucza: (Początek
mądrości/ boiażn Boża.) *SkarKazSej* 661a, 661b [2 r.].

b) *Być twórcą nauki głoszonej przez przedstawicieli Kościoła (o Bogu, Chrystusie, Duchu Św.) (7)* :
Nadzieie żadney do zbawienia mieć nie może/ kto się wiedzny Korabiu Piotrowym nie wiezie: w
ktorym Chrystus naucza *SkarJedn* 368, 284.

nauczać kogo (A) (1), (G a. A) (2) (3): *RejPosWstaw* 21v; tak y tu przy tym wtorym wezwaniu w
taimnycie na sieciach y łowieniu ryb dał znać Pan Iezus/ iako wiele ludzi zagarnąc: a iż z iego łodki
nigdy niepograżoney Pan Iezus nauczać ludzie miał. *SkarŻyw* 596. *Cf* *nauczać kogo czego*.

nauczać kogo czego (1): rączże nam y wiary/ y nadzieiej/ y miłości twej Bołkiej przyczynić
(ktorey nas w zakonie twym niepokalanym nauczał) *LatHar* 636.

Ze zdaniem dopełnieniowym (1): okazała się łalka Boża zbawienna wzytkim ludziom/ ktora
nas naucza/ abyśmy się zaprzawży niepobożności/ [...] trzewie y (prawiedliwie) a pobożnie żyli
RejPosWstaw 21v.

W połączeniu szeregowym (1): tak w kościele (wym) wzytko Chrystus y Duch iego przez wżędniki
y posłance fwoie (prawuie/ naucza/ rządzi *SkarJedn* 57.

Szereg: »mówić i nauczać« (1): ktore [słowo] włożył w wita [...] Apostołow y potomkow ich/ y w
kościół fwoy y Koncylia y Doktory/ w ktorych zawždy Chrystus [...] mowi y naucza *SkarKaz* 118b.

α. *W wypowiedziach zawierających sąd o nieprawdziwości (11)*: Nifiedział też [Pan Jezus] na łtoczuzarazonym zle nauczaiaucz. *WróbŻółt B*.

nauczać kogo (G a. A) czego (2): IEft w tym Pfalmie iákoby sfukanie náuczycielow fáłfzywych/ktorzy od náuk Páńfkich do wymyflów ludzkich odftępnia/ fnow á báśni ich náuczaiąc. *LubPs C3v; ArtKanc Q3*.

nauczać czego (4): A wżákoż ty rozruzałz boiazń y krociłz rzecz przed Bogiem. Bo náuczaią niepráwości wltá twoie/ á obierałz ięzyk przewrotnych. *BudBib Iob 15/5; SkarKaz 418a. Cf nauczać kogo czego*.

nauczać czym [= przytaczając co] (1): Iefzcze y drugi bład tych omylnikow obalamy z tych flów P. Iezuflowych: (W domu Oycá mego wiele ieft miełzkánia:) ktorym náuczaić chcą/ iż tu ná ziemi wżyfcy w fpráwiedliwości iednácy *SkarKaz 549a*.

nauczać o kim, o czym (2): O ktorym dofyc wczynieniu Chriftuflowym/ zle wyrozumiánym/ Antichrifft Pan Rzymfki/ iż grubie y fprofnie z dawná náuczaił *CzechRozm 220; SkarJedn 392*.

cum A cum inf (1): ktory proftego człowieká być z Máryey národzonego fáłfzywie náuczaił *SkarJedn 391*.

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym: iż (2), zaimék pytańny (1)] (3): *WujJudConf 80; SkarKaz 549a*; y teraz fá takie miedzy Lutry y Ewángeliki błędy/ ktore náuczaią/ iż wrzędnik/ krol/ ábo ftároftá w grzechu śmiertelnym będąc/ wrząd tráci *SkarKazSej 686b*.

Szereg: »nauczać i pisać« (1): wftąpił ná też mizerną Stolicę Euty chius/ ktory o zmartwychwftaniu ciał náłznych/ błędlwie náuczaił/ y Księgi piíal *SkarJedn 392*.

b. *Zachowywać się w określony sposób, aby dać przykład właściwego postępowania (16)* :

nauczać kogo (A) (2), (G a. A) (5) (7): a iako lafkawie/ tzudnie/ ij milofciwie przywodzi wcznie ku wczynom milofiernym ij ku tznotliwym/ aby tako dzialaiątz/ drugie nauczałi. *OpecŻyw 42v, 99v, 169; SkarŻyw 3; LatHar 189; WujNT 155; SkarKaz 515a*.

nauczać czego [w tym: kogo (3)] (6): Chryftus posłufzeńftwá naucza. *SkarŻyw 3 marg, 3; LatHar 189 [3 r.]; SkarKaz 515a*.

nauczać czym [w tym: kogo (2)] (3): y prędzey fie da poiać y wmović zdrowe o Bogu y rzeczách Bołkich kazanie/ y wdátnieyfzem ftanie od tych ktorzy nie tak ięzykiem iáko żywotem náuczaią. *SkarŻyw A3; SkarKaz 515a. Cf Zwrot*.

cum inf (1): Pan Chriftus wiele rzeczy dotknieniem fáym czynił: náuczaiąc nas nie gárdzić dotykanim fię y przykládáním zwierzchnim rzeczy świętych *WujNT 155*.

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z zapowiednikiem: w tym (1); zawsze: aby] (2): Modli fie dobry pałtyrz za owieczki fwé/ [...] nauczaiaütz abychmy fie zawżdy modlili/ nietylko przyklade^m/ cze^{go} nás wczyl/ ale ij flowé mowiątz. *OpecŻyw 53v, 169*.

W charakterystycznych połączeniach: drugie nauczać, nieroztropne; duchownego obrzezania nauczać, pokory, posłufzeńftwa (2); rzeczq [= przykładem] nauczać, żywotem.

Zwrot: »przykládem nauczać« (1): Ale przedfię ciebie wierny Nowego/ zakonu Chrześciáninie/ przykládem fwym posłufzeńftwá y duchownego obrzezánia naucza *SkarŻyw 3*.

Przen: Metonimicznie: zawierać przykład właściwego postępowania (podmiotem jest tekst) (4) :

nauczać kogo (1): Trzecie rozmyślanijé żywota Iezuła milégo/ nauczá nás czego fie mámy wiarowatz/ a czego nalladowatz *OpecŻywPrzedm C3v*.

cum inf (2): Rzekłem naprzód/ iż rozmyślanie żywota Iezuła miłego/ nauczá niedbacz cielesnych ij zdrádných roskofsy albo kochaniá *OpecŻywPrzedm C3, C3v*.

Ze zdaniem dopełnieniowym [zawsze: zaimek pytajny; w tym: kogo (1)] (2): Nauczá téż tzo człowiek má czynitz/ a czego fie má wiarowatz. *OpecŻywPrzedm C3, C3v*.

2. Mówić do kogoś, jak się ma zachować w danej sytuacji (6) :

nauczać kogo (A) (2), (G a. A) (2) (4): *RejFig Bbv, Dd8*; *SOTer Papież s Kámpániey/ ten wstáwił małżeństwo iedno przez káplaná dáwać ná iáwnym mieyfeu/ przy którym wstáwił dwie stáre żony stáć/ áby nowej małżonki strzegły á nauczáły iá by w czym nie pochybiła. BielKron 150; RejPos 311.*

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z zapowiednikami: tak (1), tego (1); zaimek pytajny (2), aby (1), by (1); kogo (3)] (4): *RejFig Dd8; BielKron 150; Sequester item, Yednacz [...]/ téż ten który wyrozumiawszy dobrze rzecz sádowná powodney stroney/ bierze yá ná fię á przed prokuratorem przedkláda y naucza yáko yá sáprawowác á czego fie dzierzeć ma. Mqcz 384c; RejPos 311.*

Z przytoczeniem (1): *TEnże go téż nauczáł/ chcelzli z niey [świnie] koniká/ Tureckiego wczynić/ y inochodniká. Wfiádzże ná nię á świeże gowno weźmi w zęby / Toć poydzie łeb podnioślzly sámá nie zwie kędy. RejFig Bbv.*

Przen: Metonimicznie: zawierać wskazówkę, co należy zrobić (podmiotem jest tekst) [z przytoczeniem] (1) : *Tyż litery nauczáiá/ Ktore táki wykład máiá/ Day Krolowi Dyonizemu/ Skarb złoty co służy iemu BierEz E3.*

3. Udzielać wyjaśnień [komu] (1) : *Y Odpowiedział Iehowá Iiowowi z wichru/ á rzekł. [...] pytać cię będę/ á ty mi pokázuy [facies scire me; odpowiaday mi. WujBib] (marg) Albo nauczay. (-) BudBib Iob 38/3.*

***** Bez wystarczającego kontekstu (1)** : *Ktore słowo [Torach]/ idzie z fundámentu swego Iárách to iest nauczáł. CzechRozm 92v.*

Synonimy: 1.a. kazać, nawracać, opowiedać, przepowiedać; 2. przykazować.

Formacje współrdzenne cf UCZYĆ.

Cf NAUCZAJĄCY, NAUCZANIE, NAUCZANY